

2022-2024 რუსეთ-უკრაინის ომი და საერთაშორისო უსაფრთხოების გარემო ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხის ფონზე: SWOT ანალიზი

ალიკა გუჩუა

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ელ-ფოსტა: alika-guchua@ciu.edu.ge
ORCID: 0000-0003-0347-9574

მარიკა ნაკაშიძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის საერთაშორისო
ურთიერთობების და საერთაშორისო უსაფრთხოების მაგისტრანტი
ელ-ფოსტა: marika.nakashidze@ciu.edu.ge
ORCID: 0009-0007-1910-4108

აბსტრაქტი: 21-ე საუკუნემ მოახდინა ტრანსფორმაცია გლობალურ ასპარეზზე, თავისი ახალი საფრთხეებით, გამოწვევებითა და სირთულეებით. საერთაშორისო უსაფრთხოების წინაშე სულ უფრო ახალი საფრთხეები და გამოწვევები ჩნდება, რომელიც საჭიროებს დროულ რეაგირებას და ქმედითი ზომების მიღებას სახელმწიფოების, რეგიონული და საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან. საერთაშორისო უსაფრთხოების სტაბილურობას ასუსტებს მსოფლიოში მიმდინარე ომები, შეიარაღებული კონფლიქტები, პანდემიები, საერთაშორისო ტერორიზმი, ეკონომიკური კონფლიქტები, ასიმეტრიული საფრთხეები, არასახელმწიფოებრივი აგრესიული აქტორები, კლიმატის ცვლილების პროცესი. მიმდინარე რუსეთ-უკრაინის ომი მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს გლობალური უსაფრთხოებისათვის. რადგან ბირთვული იარაღის გამოყენების ან ატომიული ელექტრო სადგურების კრიტიკულად დაზიანების შემთხვევაში მოხდება რადიაციის გავრცელება, რომელსაც საზღვრები არ გააჩნია. რუსეთის ოფიციალური პირების ღია განცხადებები და ბირთვული მუქარა უფრო რეალისტური ხდება რუსეთის ბირთვული დოქტრინის ცვლილებით. რუსეთის მიერ ბირთვული დოქტრინის ცვლილება წარმოადგენს მნიშვნელოვან გზავნილს დასავლეთისათვის და განსაკუთრებით უკრაინისათვის, რადგან ბირთვული იარაღის დარტყმის სამიზნე იქნება უკრაინის ტერიტორია, რომელსაც თავდაცვის მიზნით უწევს რუსეთის ტერიტორიაზე განახორციელოს გარკვეული სამხედრო მოქმედებები. ახალი დოქტრინის შედეგად კი რუსეთს შეუძლია ბირთვული იარაღის გამოყენება მაშინ თუ კი მის წინააღმდეგ ან მისი საკავშირო სახელმწიფოს ბელარუსის წინააღმდეგ აგრესიის შემთხვევაში მათ შორის, თუ მოწინააღმდეგე, ჩვეულებრივი შეიარაღების გამოყენებით, კრიტიკულ საფრთხეს შეუქმნის რუსეთის სუვერენიტეტს. აღნიშნულიდან გამომდინარე მნიშვნელოვანია საკითხის უკეთ შესწავლა და გაანალიზება. ნაშრომის მიზანია მიმდინარე რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენის წარმოჩენა საერთაშორისო უსაფრთხოების პოლიტიკაში, ასევე გაავანალიზოთ თუ რამდენად რეალურია რუსეთის მხრიდან ბირთვული იარაღის გამოყენება. კვლევის პროცესში გამოყენებულია პოლიტიკის ანალიზის მეთოდი, კონტენტ ანალიზი და SWOT ანალიზი რუსეთ-უკრაინის საერთო საომარი პროცესების ფორმატში. კვლევის პროცესში გამოყენებულია ძალთა ბალანსის თეორია, სეკიურიტიზაციის თეორია, გეოსტრატეგიული ბალანსის თეორია, ბირთვული ტეტორის თეორია და თანამშრომლობითი უსაფრთხოების თეორია.

საკვანძო სიტყვები: ბირთვული იარაღი, რუსეთ-უკრაინის ომი, საერთაშორისო უსაფრთხოება, გეოპოლიტიკა.

* * *

შესავალი. 2024 წლის 24 თებერვალს რუსეთის თავდასხვა უკრაინაზე და სრულმასშტაბიანი ომის დაწყება გახდა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა თანამედროვე საერთაშორისო ურთი-

ერთობებში. რადგან აღნიშნულმა ომმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია მრავალ ფაქტორზე. ამ ყველაფრის წინაპირობა ჯერ კიდევ 2014 წელს დაიწყო ყირიმის ანექსიით და დონბასის რეგიონში შეიარაღებული დაპირისპირებით. ეს ომი გახდა ევროპაში ყველაზე მასშტაბური შეიარაღებული კონფლიქტი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, რომელმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა არა მხოლოდ ამ ორ ქვეყანაზე, არამედ მთელ მსოფლიო წესრიგზე. უკიდურესად დაიძაბა პოლიტიკური ურთიერთობები დასავლეთსა და რუსეთს შორის, ენერგოუსაფრთხოების საკითხი კიდევ უფრო აქტუალური გახდა იმ ფონზე როდესაც რუსეთი თავის აგრესიულ მოქმედებებს და პოლიტიკას ზრდიდა უკრაინის წინააღმდეგ, რასაც დაავლეთის მხრიდან საპასუხოდ შესაბამისი სანქციები მოჰყვა და ევროპის ქვეყნებმა ნელნელა ეტაპობრივად დაიწყეს რუსულ ენერგო რესურსებზე დამოკიდებულების შემცირება. მსოფლიოში უსაფრთხოების გარემო უარესდება, დიდი სახელმწიფოების მტრობა იზრდება და ბირთვული იარაღის გაუფრცვლელის პოლიტიკა ახალი გამოწვევების წინაშე დგება (Miller, 2024), შესაბამისად იზრდება ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხეც რუსეთ უკრაინის ომის ფორმატში და მსოფლიოში სხვა მოსალოდნელი კონფლიქტების ფონზე.

რუსეთი ომის მსვლელობისას მაქსიმალურად ცდილობს უკრაინის უფრო მეტი ტერიტორიის დაკავებას და სტრატეგიული ობიექტების ხელში ჩაგდებას. თავდაპირველი მიზანი მიუღწეველია უკრაინის სრული ტერიტორიის ოკუპაციის, რაშიც უდიდესი დამსახურებაა უკრაინელი ხალხის ბრძოლისუნარიანობის და დასავლეთის მხარდაჭერის. რომელიც უკრაინას შეიარაღებით, საბრძოლო მასალებით, ეკონომიკურად, პოლიტიკურად და ჰუმანიტარულად უდიდეს მხარდაჭერას ახდენს. რუსეთსა და უკრაინას შორის ომი აერთიანებს ოცდამეერთე საუკუნის ტექნოლოგიას მეორე მსოფლიო ომის ტაქტიკასთან, პირველი მსოფლიო ომის დამანგრეველ ჰუმანიტარულ შედეგებთან, რაც ყველა ომის დამახასიათებელი ნიშანია. 2024 წლის თებერვლის მონაცემებით, გაეროს ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისრის (OHCHR) ოფისმა დაადასტურა უკრაინაში 10,582 მშვიდობიანი მოქალაქის სიკვდილი, რაც ემთხვევა მასშტაბურ ჰუმანიტარულ კრიზისს, რადგან ათასობით უკრაინელი გახდა იძულებით გადაადგილებული და 17.3 მილიონზე მეტმა ადამიანმა დატოვა ქვეყანა (Liang, 2025). ათი ათასობით უდანაშაულო სამოქალაქო პირი და უკრაინელი სამხედრო შეენირა ამ უსამართო ომს. რომლის რეალური მიზეზი ომის დაწყებისას რუსეთმა პროპაგანდისტულად შენიღმა და ყველაფერი უკრაინის მოქმედ მთავრობას დააბრალა. როგორც ყველა სხვა ომში რომელიც რუსეთ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაუწყია თითქმის ყველგან მონიშნაა ღმდე მხარეს ფაშისტებად მოიხსენიებდა, არც უკრაინა ყოფილა გამონაკლისი ამ მხრივ. რუსეთი თავისი იპერიალისტური ზრახვების დაკმაყოფილებას ცდილობს სხვა სახელმწიფოების ტერიტორიების მიტაცებით და ოკუპაციით, რაც მათ გეოპოლიტიკურ კოდში დევს. შესაბამისად ისინი, როგორც ყოველთვის ყველა გზით და საშუალებით ცდილობენ სხვა სახელმწიფოთა ტერიტორიის მიტაცებას ჰიბრიდული ომის და სამხედრო აგრესიის გამოყენებით. მათთვის არ არსებობს პოლიტიკური ხელშეკრულება თუ ის მათ ინტერესებს არ ემსახურება.

რუსეთი მსოფლიოში უდიდესი ბირთვული სახელმწიფოა რომელსაც 2024 წლის მარტის მონაცემებით, რუსეთს, სავარაუდოდ 5,580 ქობინი ჰქონდა, მათ შორის მნიშვნელოვანი არასტრატეგიული ბირთვული არსენალი დაახლოებით 1,558 ქობინი. პუტინი სულ უფრო ხშირად იყენებდა და იყენებს რუსეთის ბირთვულ არსენალს დაშინებისთვის, რათა დასავლეთზე ზეწოლა მოეხდინა უკრაინისთვის სამხედრო და დიპლომატიური მხარდაჭერის გამო, 2022 წლის თებერვალში უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ (Milles, 2024). რუსეთმა თავისი იარაღი მაღალ მზადყოფნაში მოიყვანა, გამოსცადა და განალაგა ბირთვული იარაღის გადამტანი ახალი მიწოდების სისტემები, დაიმუქრა ბირთვული ტესტირების განახლებით და შეაჩერა მონაწილეობა შეერთებულ შტატებთან ბირთვული იარაღის კონტროლის შესახებ ძირითად ხელშეკრულებაში.

რუსეთ-უკრაინის ომის საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიის ფორმატში: მოკლე მიმოხილვა

2022 წლის თებერვალში რუსეთის მიერ უკრაინაში შეჭრამ და უკრაინის შემდგომმა წინააღმდეგობამ რუსეთის აგრესიის მიმართ, უამრავი მსჯელობის და ანალიზის წარმოქმნას საფუძველი ჩაუყარა. კონფლიქტში ბირთვული იარაღის როლის მრავალ ანალიზში ხაზი გაესვა ომში ახალ ბირთვულ დინამიკას და შეფასდა ომის შედეგები ბირთვული პოლიტიკის სხვადასხვა ასპექტში, მათ

შორის გლობალურ ბირთვულ წესრიგის; ბირთვული იარაღის სარგებლიანობის ფორმატში კონფლიქტში; ბირთვული იძულების ეფექტურობაზე; გავრცელების სამომავლო მოდელებზე, ასევე ბირთვული იარაღისა და საერთაშორისო პოლიტიკის უფრო ფართო თეორიებზე (Bell, 2024).

რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობის და ბუნების ასახსნელად შეგვიძლია საერთაშორისო ურთიერთობების გარკვეული თეორიები მოვიყვანოთ. საერთაშორისო ურთიერთობების თეორია მიზნად ისახავს პოლიტიკის შემქმნელებს მიაწოდოს ინფორმაცია, რათა მათ სახელმწიფოებრივი ქცევის შესახებ უფრო ინფორმირებული გადაწყვეტილებები მიიღონ. მაგალითად, ავიღოთ კითხვა, თუ რამ გამოიწვია ეს ომი. ზოგი იტყვის, რომ ეს იმიტომ ხდება, რომ ვლადიმერ პუტინი არის უკიდურესად ირაციონალური მოთამაშე, რომელმაც ომი დაიწყო დამახინჯებული იმპერიული ფანტაზიის საფუძველზე, რომელიც უარყოფს უკრაინის, როგორც სუვერენული სახელმწიფოს არსებობას. სხვები ამტკიცებენ, რომ არ უნდა გავიკვირდეს შეჭრა, რადგან რუსეთი არის რევიზიონისტული ძალა, რომელიც უკმაყოფილოა ევროპული უსაფრთხოების ამჟამინდელი არქიტექტურით და რეაგირებს ნატოს მუდმივ გაფართოებაზე თავისი საზღვრებისკენ ცივი ომის დასრულების შემდეგ. გარკვეულწილად, ეს პასუხები იმეორებს ტრადიციულ და ყველაზე პოპულარულ საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიულ მიდგომებს: ლიბერალიზმს, კონსტრუქტივიზმს და რეალიზმს. ლიბერალური პოზიცია ამტკიცებს, რომ რადგან არსებული გლობალური წესრიგი გარანტირებულია სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის გასაძლიერებლად შექმნილი საერთაშორისო ინსტიტუტებით და რადგან ჩვენ ვცხოვრობთ მაღალ ურთიერთდამოკიდებულ სამყაროში, ასეთი მასშტაბის ომის დაწყება იმდენად კონტრპროდუქტიულია, რომ ის შეიძლება მხოლოდ ირაციონალური (ან ძალიან არაგონივრული) გადაწყვეტილების შედეგი იყოს. ამრიგად, მას აქვს ძალიან შეზღუდული შესაძლებლობა ახსნას რუსეთის ქმედებები. კონსტრუქტივიზმი გვთავაზობს ალტერნატიულ ანალიზს საერთაშორისო ურთიერთობების მატერიალური და არაიდეოლოგიური ფაქტორების როლის შესახებ. ძალიან მარტივად რომ ვთქვათ, ეს სასარგებლოა, რადგან უკეთეს წარმოდგენას გვიქმნის რუსეთის ხელმძღვანელობის აზროვნებასა და უკრაინაში შეჭრის „ირაციონალურ“ გადაწყვეტილებაზე. მაგალითად, რუსეთის სულ უფრო ანტაგონისტური ქცევა დიდი ხანია განიხილება, როგორც „თავდაჯერებულობის განახლებული განცდა და ცივი ომის შემდეგ განცდილი დამცირებისგან გამოჯანმრთელება“ (Greminger and Vsetner, 2022:8). თუმცა, რადგან ამ ომს ძალიან ძლიერი მატერიალური განზომილებები აქვს, ეს მხოლოდ ახსნის ნაწილია.

თუ სახელმწიფოების ქცევის ასახსნელად რეალიზმს მივმართავთ, საერთაშორისო პოლიტიკის შესახებ ძალიან საღ აზრზე დაყრდნობით და საკმაოდ პესიმისტურ ხედვას აღმოვაჩინოთ. ამ მიდგომის თანახმად, სახელმწიფოს საბოლოო მიზანი გადარჩენაა. შესაბამისად, სახელმწიფოებს შორის ძალაუფლების პოლიტიკა გავლენის სფეროებს ქმნის, რაც საერთაშორისო ურთიერთობების ნაგულისხმევი რეჟიმიცაა. ამიტომ, რეალისტები უკრაინაში არსებული ვითარებით არ არიან გაკვირვებულნი. ისინი კლასიკური „უსაფრთხოების დილემის“ გამოვლინებას ხედავენ (ანუ სახელმწიფო, რომელიც ცდილობს საკუთარი უსაფრთხოების გაზრდას, რადგან მეზობელი სახელმწიფოების ქმედებებით საფრთხეს გრძნობს) (Greminger and Vsetner, 2022:9). თუმცა აქ უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის რეალური პოლიტიკა არა უკრაინისგან მომდინარე საფრთხის აღმოფხვრა იყო არამედ მისი იმპერიალისტური ინტერესების დაკმაყოფილება. რადგან უკრაინა მას არანაირად არ დამუქრებია და მითუმეტეს უკრაინის ნატოში გაწევრიანების საკითხი პირდაპირ დღის წესრიგში არ იდგა, რადგან უკრაინას როგორც ომის დასაწყისამდე მას შემდეგაც ბევრი რამ აქვს გასაკეთებელი ფერორმების და პოლიტიკის კუთხით ნატო-ს გაწევრიანების კრიტერიუმების შესასრულებლად. თუმცა ამ ომმა უკრაინას მისცა დამატებითი ფანჯარა გასაწევრინებლად თუ ნატო მიიღებს შესაბამის გადაწყვეტილებას და ეს იქნება პრაქტიკული მიდგომა რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის შესაკავებლად. თუმცა რუსეთ თავის მხრივ აქვს გარკვეული მოთხოვნები რომელთა შორის არის უკრაინის ნეიტრალური სტატუსის მინიჭება და სამხედრო-პოლიტიკურ ალინსებში გაწევრინებაზე ურის თქმა. რაც ნამშდვილად არ არის რუსეთის პრეროგატივა, მაგრამ მისი ულტიმატუმი შესაბამისია. რასაც თან სდევს ბირთვული იარაღის გამოყენების და დაშინების პოლიტიკა. რომელსაც უკრაინა საკმაოდ კარგად პასუხობს და არ უშინდება რუსეთის მსგავს განცხადებებს.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ჩანს, რომ რეალიზმი საუკეთესოდ შეეფერება უკრაინაში ომის ირგვლივ მიმდინარე გეოპოლიტიკური სიტუაციის ასახსნელად. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საბოლოო ჯამში, ყველა ეს თეორია გამარტივებულია, რათა დაგვეხმაროს რთული გლობალური პოლიტიკის გააზრებაში ისეთი კონცეპტუალური ჩარჩოს შექმნით, რომელიც მოვლენებს უფრო გასაგებს და გარკვეულწილად უფრო პროგნოზირებადს გახდის. მნიშვნელოვანი გახლავთ ისიც, რომ დროთა განმავლობაში, ზოგიერთი თეორია შეიძლება უფრო აქტუალური ჩანდეს, ვიდრე სხვები. ამიტომ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ანალიზის ფორმატში სხვადასხვა თეორიის გამოყენებით არსებული ვითრების და მოსალოდნელი შედეგების ანალიზი. მითუმეტეს როდესაც ამ ომში ფარდობით ფიგურირებს ბირთვული დაშინების თეორია და ძალთა ბალანსის თეორია, ჰიბრიდული ომის თეორია და ა.შ. რამდენიმე მნიშვნელოვანი თეორია, რომელთა გარეშეც უსაფრთხოების საერთო სურათის განზომილების ფორმირებაც შეუძლებელია.

2022 წლის 24 თებერვალს დაწყებულ ომს შეუძლია მნიშვნელოვნად და გრძელვადიან პერსპექტივაში შეცვალოს მსოფლიო წესრიგი; გარდა ამისა, სამხედრო ძალის გამოყენება არღვევს საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტურ წესებს. რუსეთის შეჭრამ ათიათასობით ადამიანი იმსხვერპლა, მილიონობით ადამიანი იძულებით გადაადგილდა, ინფრასტრუქტურას ასობით მილიარდი ევროს ზარალი მიაყენა და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ მსოფლიო წესრიგზე უხეში თავდასხმა წარმოადგენს. მსოფლიო ლიდერების უმეტესობა ახლა ახალ მსოფლიო წესრიგზე საუბრობს. უკრაინელი ხალხის მტკიცე წინააღმდეგობამ საერთაშორისო საზოგადოების მხარდაჭერა გააძლიერა და ნატოს და ევროკავშირის წევრი ქვეყნების უმრავლესობა დაახლოვდა. ომის დანაშაულები არა მხოლოდ ომის „თანმდევი პროდუქტია“, არამედ რუსული ომის აუცილებელი ელემენტია. რუსული ძალები არა მხოლოდ სამხედრო სამიზნეებს, არამედ სამოქალაქო ინფრასტრუქტურასაც ესხმიან თავს, რაც უდანაშაულო მოსახლეობას უზარმაზარ ტანჯვას იწვევს. რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტი, თავისი მასშტაბით, პოსტსაბჭოთა სივრცის საზღვრებს სცდება და გავლენას ახდენს გლობალურ მსოფლიო წესრიგზე (Benedek, 2024: 560). ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთ-უკრაინის ომი ნებისყოფისა და იარაღის შეჯიბრებების გარდა, მომავლის გამოცდის პოლიგონსაც წარმოადგენს. უკრაინაში კონფლიქტი უნიკალურ გამოცდის პოლიგონად, ერთგვარ საშინელ სილიკონის ველად იქცა, სადაც ბოლო ოცი წლის ტექნოლოგიური ინოვაციები აგრესიულად ექსპერიმენტდება. მას „ტექნოლოგიურ“ ბრძოლას უწოდებენ, სადაც სამხედრო ძალისხმევა მუდმივად ძლიერდება ახლად შემუშავებული აპლიკაციებით, თანამედროვე ტექნოლოგიებითა და ურყევი ადამიანური ნებით (Liang, 2025).

რუსეთის ბირთვული დოქტრინის ცვლილება

2024 წლის 25 სექტემბერს რუსეთის პრეზიდენტმა ვლადიმირ პუტინმა უშიშროების საბჭოს მმართველ ნინადადებით, რომ შეიცვალოს რუსეთის ბირთვული დოქტრინა და რუსეთს ბირთვული იარაღის გამოყენება შეეძლოს იმ შემთხვევაშიც, თუ მის საზღვარს მასობრივად გადაკვეთენ ფართო-სანი რაკეტები, დრონები და სხვა მფრინავი ობიექტები (ლიკლიკაძე, 2024). რუსეთის უშიშროების საბჭოს სხდომა წელიწადში ორჯერ იმართება და მოცემულ შემთხვევაში ბირთვული შეკავების პოლიტიკას მიეძღვნა. რომლის თანახმადაც რუსეთი იღებს უკიდურეს ზომებს მათი უსაფრთხოების დასაცავად, რომლის ფარგლებშიც გამოყენებული იქნება ბირთვული იარაღი და ბირთვული ძალები. შესაბამისად ისმის კითხვა რამდენად შეუძლია რუსეთს ბირთვული იარაღი გამოყენოს უკრაინის წინააღმდეგ ახალი დოქტრინის თანახმად.

ბირთვული დოქტრინის ცვლილების აუცულებლობა განაპირობა უკრაინის მხრიდან გააქტიურებულმა შეტევებმა დრონების საშუალებით რუსეთის ტერიტორიის სიღრმეში რომლებიც უტყვენ სამხედრო ობიექტებს, სტრატეგიული დანიშნულების ობიექტებს, მნიშვნელოვანი თავდასხმები ხორციელდება იარაღის საწყობებს, სამეთაურო შტაბებს და შეიარაღების კონცენტრაციის ადგილებზე. შესაბამისად მომავალში მოსალოდნელია აქტიური თავდასხმების განხორციელება ავია ბაზებზე სადაც რუსეთის სტრატეგიული გამანადგურებლებია და ა.შ. როგორც ცნობილია უკრაინას აშშ-ში და დიდი ბრიტანეთი მიაწვდიან შორი მოქმედების საკუთარი წარმოდების რაკეტების, რომლითაც რუსეთს შეუტევს სიღრმეში უკრაინა სამხედრო უპირატესობის მოსაპოვებლად. საუ-

ბარია 300 კილომეტრამდე ფრენის სიშორის ამერიკულ ATACMS-ის რაკეტებზე და ანგლო-ფრანგულ Storm Shadow რაკეტებზე 560 კილომეტრამდე მოქმედების რადიუსით, რომელთა გამოყენებაც რუსეთის ტერიტორიის სიღრმეში, უკრაინის ხელისუფლების აზრით, დააჩქარებს უკრაინის გამარჯვებას (ლიკლიკაძე, 2024).

მნიშვნელოვანია განვიხილოთ 2020 წელს მიღებული დოქტრინა, რომელიც რუსეთის მიერ საპასუხო ბირთვული დარტყმის გამოყენებას ითვალისწინებს იმ შემთხვევაში, თუ მტერი მასობრივი განადგურების იარაღს გამოიყენებს რუსეთის ან მოკავშირეების ტერიტორიაზე შემდეგ შემთხვევებში: თუ მოწინააღმდეგის თავდასხმის სამიზნეა სახელმწიფო ან სამხედრო ობიექტები, რამაც შეიძლება ხელი შეუშალოს ბირთვული დარტყმის განხორციელებას და იმ შემთხვევაში თუ რუსეთს არსებობისთვის ეგზისტენციალური საფრთხე შეექმნება. პუტინის გადაწყვეტილებით რუსეთის და მისი მოკავშირეების წინააღმდეგ არსებული სამხედრო საფრთხეების და მუქარის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია ბირთვული ძალების შესაძლო გაოცების არსებული დოქტრინის ცვლილება.

19 ნოემბერს რუსეთმა ოფიციალურად მიიღო სექტემბერში გამოცხადებული ახალი ბირთვული იარაღის დოქტრინა. ახალი პოლიტიკა ითვალისწინებს, რომ რუსეთს შეუძლია ბირთვული იარაღის გამოყენება მის ტერიტორიაზე არაბირთვული შეიარაღების მქონე სახელმწიფოს მიერ თავდასხმის საპასუხოდ, რომელსაც მხარს უჭერს ბირთვული შეიარაღების მქონე სახელმწიფო. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერტები კამათობენ იმაზე, თუ რამდენად ახალია დოქტრინა წარსულში მსგავსი განცხადებების შემდეგ, მნიშვნელოვანია სერიოზულად აღვიქვათ ბირთვული საფრთხე და მის უკან არსებული ესკალაციის განზრახვა. International Campaign to Abolish Nuclear Weapons – ICAN-მა დაგმო ახალი დოქტრინა, როდესაც ის სექტემბერში გამოცხადდა და განაცხადა: „რუსეთის ბირთვული დოქტრინის დღევანდელი განახლებები, რომლებიც განსაზღვრავს, თუ როდის გამოიყენებს რუსეთი ბირთვულ იარაღს, სახიფათოდ ბუნდოვანია. ისინი შლის ზღვარს ჩვეულებრივ და ბირთვულ თავდასხმას შორის და ძირს უთხრის პროგნოზირებადობას, რაც ზრდის ბირთვული ომის რისკს“ (New Russian doctrine increases possible nuclear weapons use scenarios, 2024:1).

განახლებულ რედაქციაში ბირთვული დოქტრინის პუტინის განცხადებით „ბირთვული იარაღის გამოყენება მოხდება რუსეთზე არა მხოლოდ ბირთვული, არამედ ჩვეულებრივი იარაღით მასიური თავდასხმის შემთხვევაში. ამასთან, „რუსეთის ფედერაციაზე ერთობლივ თავდასხმად“ ჩაითვლება „ბირთვული სახელმწიფოს მონაწილეობით ან მხარდაჭერით ნებისმიერი არაბირთვული სახელმწიფოს აგრესია რუსეთის წინააღმდეგ“ (ლიკლიკაძე, 2024). აღნიშნულ რედაქციაში განსაზღვრულია ძირითადი პირობები რომლის თანახმადაც მოხდება რუსეთ უფლება ექნება გამოიყენოს თავის არსენალში არსებული ბირთვული შეიარაღება. ოგორც ვლადიმერ პუტინმა განაცხადა „ასეთ შესაძლებლობას საჰაერო-კოსმოსური შეტევითი საშუალებების მასირებული სტარტისა და მათ მიერ ჩვენი სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთის შესახებ სანდო ინფორმაციის მიღებისთანავე განვიხილავთ“ (ლიკლიკაძე, 2024). პუტინის თანახმად, ასეთ საშუალებებს განეკუთვნება სტრატეგიული და ტაქტიკური ავიაციის შემადგენლობაში არსებული თვითმფრინავები, ფრთოსანი რაკეტები, დრონები, ჰიპერბგერითი და სხვა სახის მფრინავი აპარატები. ასევე, პუტინმა აღნიშნა, რომ „ვიტოვებთ უფლებას, გამოვიყენოთ ბირთვული იარაღი რუსეთისა და ბელარუსის, როგორც საკავშირო სახელმწიფოს წევრი ქვეყნის წინააღმდეგ აგრესიის შემთხვევაში. ბელარუსის მხარესთან, ბელარუსის პრეზიდენტთან ყველა ეს საკითხი შეთანხმებულია. მათ შორის, თუ მოწინააღმდეგე, ჩვეულებრივი შეიარაღების გამოყენებით, კრიტიკულ საფრთხეს შეუქმნის ჩვენს სუვერენიტეტს“ (ლიკლიკაძე, 2024). პუტინთან ერთად ბირთვული იარაღის გამოყენების შესახებ რუსეთის პოლიტიკური ინსტიტუტების გამუდმებით აკეთებს განცხადებას, რომლის მაგალითად შეგვიძლია რუსეთის ექს-პრეზიდენტის და ამჟამინდელი რუსეთის უშიშროების საბჭოს თავჯდომარის მოადგილის განცხადებებიც მოვიყვანოთ რომელიც უკრაინას ბირთვული იარაღის განადგურებით ემუქრება. იგე რიტორიკა აქვს რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს სერგეი ლავროვს, ხოლო რაც შეეხება პროპაგანდისტულ ტელევიზიებს და საინფორმაციოებს ისინი სულ იმუქრებიან და კიდევაც პირდაპირი მოთხოვნით გამოდიან ბირთვული იარაღი იქნას გაოცებული. რაც თავისთავად ზრდის ბირთვული იარაღის გამოყენების ალბათობას მცირე მუხტით, კონკრეტულ შემთხვევაში ტაქტიკური ბირთვული იარაღით. კონფლიქტის ბოლო სამი წლის განმავლობაში მუდმივად ჩნდებოდა კითხვა, შეეძლო თუ არა რუ-

სეთს უკრაინის ბრძოლის ველზე ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენება. დიდი შვიდეულის წევრებმა, მათ შორის ბირთვულმა სახელმწიფოებმა საფრანგეთმა, აშშ-მ და დიდმა ბრიტანეთმა, რუსეთის ბირთვული პოზიცია „უპასუხისმგებლო“ და „მიუღებლად“ შეაფასეს. 2023 წლის ივნისში ნატოს ყოფილმა გენერალურმა მდივანმა იენს სტოლტენბერგმა დაგმო რუსეთის „უგუნური ბირთვული რიტორიკა“, რომელსაც მას მერე ახალი გენერალური მდივანი მარკ რუტეც იზიარებს (Mills, 2024:2) უნდა აღინიშნოს, რომ პუტინმა გააფრთხილა დასავლეთი, რომ მათ უკრაინას არ გადასცენ შორის რადიუსის მოქმედების სარაკეტო სისტემები, ხოლო თუ ეს მოხდება მაშინ ეს რუსეთისთვის იქნება ღია სიგნალი, რომ ნატოს და ევროკავშირის ქვეყნები უშუალოდ იქნებიან მონაწილეები უკრაინის კონფლიქტში. მისი განცხადებით ესეთი რამ თუ მოხდა რუსეთს მოუწევს და იძულებული იქნება, წარმოქმნილი საფრთხეებიდან გამოდინარე მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილება. რაც ძალიან ცუდ და გარდაუვალ შედეგებს მოუტანს უკრაინას და მის მოსახლეობას.

რუსეთ-უკრაინის ომი და ბირთვული შეკავების პოლიტიკა

უკრაინის რთული მდგომარეობა განპირობა მისმა არასწორმა ბირთვულმა ისტორიამ რომლის თანახმადაც 1994 წელს უკრაინამ გადაწყვიტა დაეთმო უზარმაზარი ბირთვული არსენალი, რომელიც მას მემკვიდრეობით საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ჰქონდა მიღებული. მიუხედავად გარკვეული ზეწოლისა მას ქონდა არჩევანი უარი ეთქვა ბირთვულ იარაღზე ან დაეტოვებინა. მათ შორის მიუხედავად იმისა, რომ ამას თან ახლდა გარკვეული სირთულეები უკრაინის ლიდერებს უნდა მიეღოთ შესაბამისი გადაწყვეტილება და დაეტოვებინათ ბირთვული არსენალი. საბოლოოდ, უკრაინამ გადაწყვიტა დაეთმო თავისი ბირთვული მემკვიდრეობა და შეუერთდა ბირთვული იარაღის არმქონე სახელმწიფოს, როგორც არაბირთვული იარაღის მქონე სახელმწიფო, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მას სურდა საერთაშორისო საზოგადოებაში გარკვეული მხარდაჭერის მოპოვება და დახმარების. სანაღმდეგო შემთხვევაში შესაძლებელი იყო მისი დასაქციება. ეს რა მოტივით იქნებოდა ნაკარნახევი განსაკუთრებული მნიშვნელობა არ აქვს რადგან თუ ამას მოინდომებდნენ კიდევაც გააკატარებდნენ შესაბამის პოლიტიკას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ განიარაღების სანაცვლოდ უკრაინას შეთანხმების თანახმად პირდებოდნენ უსაფრთხოების გარანტიებს, მისი სუვერენიტეტის, საზღვრების ხელშეუხებლობისა და უკრაინის წინააღმდეგ ძალის, ან ბირთვული თუ სხვა სახის, გამოყენებისგან დაცვას. რაც ე.წ. ბუდაპეშტის მემორანდუმში იყო გათვალისწინებული სამი ბირთვული სახელმწიფოს მირ შეერთებული შტატების, გაერთიანებული სამეფოს და რუსეთის ფედერაციის. ეს დოკუმენტი გახდა საერთაშორისო გაუვრცელებლობის რეჟიმის განუყოფელი ნაწილი. 2014 წელს ის ერთ-ერთმა ხელმომწერმა სახელმწიფომ რუსეთმა, უხეშად დაარღვია, ხოლო 2022 წელს – განახლებული აგრესიით და სისასტიკით, რასაც თან ახლდა ბირთვული საფრთხეები. შედეგად, ზიანდება გაუვრცელებლობის რეჟიმის სანდოობა და უსაფრთხოების გარანტიების ღირებულება, როგორც გაუვრცელებლობის პოლიტიკის ინსტრუმენტისა.

რუსეთის მიერ უკრაინაში შეჭრის შემდეგ, შეერთებულ შტატებსა და რუსეთს შორის შეიარაღების კონტროლისა და შეიარაღების შემცირების პერსპექტივები კიდევ უფრო ბუნდოვანია. შეერთებული შტატები და რუსეთი თითქმის არ საუბრობენ ერთმანეთთან. რაც მნიშვნელოვან პრობლემას ქმნის ბირთვული უსაფრთხოების საკითხში. ბოლო სტრატეგიული შეიარაღების შემცირების ხელშეკრულების, New START-ის, ვადა 2026 წლის თებერვალში იწურება და შემდგომი შეთანხმების მოლაპარაკების პერსპექტივის არარსებობის გამო, მსოფლიო შესაძლოა აღმოჩნდეს ერთი შეიარაღების კონტროლის ხელშეკრულების გარეშე, რომელიც ხუთი ათწლეულის განმავლობაში პირველად შეზღუდავს მსოფლიოში უდიდეს ბირთვულ არსენალებს. შეიარაღების კონტროლის სფეროში პროგრესის არარსებობა, რა თქმა უნდა, კიდევ უფრო დააწევს გლობალურ ბირთვულ წესრიგს.

უკრაინის ომმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია და დაარტყა ბირთვული შეკავების სისტემას, ანუ ბირთვული იარაღის გაუვრცელებლობისა და შეიარაღების კონტროლის. თუ რუსეთსა და ნატოს შორის შეკავება არის კარგი მაგალითი იმისა, თუ როგორ მუშაობს ბირთვული შეკავება. უკრაინის შემთხვევა იმის დემონსტრირებაა, თუ რა ემართება ქვეყანას, რომელიც არ არის დაცული ბირთვული შეკავების სისტემით, არც საკუთარი და არც მოკავშირის მიერ (Budjeryn, 2024). უკრაინაში ომი უპრეცედენტო გამოწვევაა ბირთვული ენერგიის მართვის სისტემისთვის. რუსეთის

მიერ შექმნილ და მანიპულირებად მრავალ ბირთვულ საფრთხეს შორისაა ჩერნობილის ატომური ელექტროსადგურისა და მისი აკრძალული ზონის აღება და ოკუპაცია 2022 წლის თებერვალ-მარტში და ევროპის უდიდესი ზაპოროჟიეს ატომური ელექტროსადგურისა და ენერჰოდარის ოკუპაციის გაგრძელება. უკრაინაში განვითარებულ მოვლენებს წინა თავდასხმებისგან რამდენიმე ფაქტორი განასხვავებს. პირველ რიგში, აქამდე არცერთი სამხედრო თავდასხმა არ განხორციელებულა ისეთ დიდ, მოქმედ ატომურ ელექტროსადგურზე, როგორიცაა ზაპოროჟიეს ატომური ელექტროსადგური, რომლის რეაქტორის ბირთვებსა და ადგილზე არსებულ საცავებში დასხივებული ბირთვული საწვავის მნიშვნელოვანი მარაგი ინახება. ეს ფუნდამენტურ განსხვავებას წარმოადგენს წინა თავდასხმებისგან. ზაპოროჟიეს ატომური ელექტროსადგურისა და ჩერნობილის ატომური ელექტროსადგურების ადგილებზე განთავსებულია ისეთი ობიექტები, როგორიცაა მოქმედი ატომური ელექტროსადგურები და გამოყენებული (დასხივებული) ბირთვული საწვავის საცავი, რაც ნიშნავს, რომ იქ არსებული რადიოაქტიურობის საერთო რაოდენობა გაცილებით მეტია, ვიდრე ადრე თავდასხმის ქვეშ მყოფ ნებისმიერ ბირთვულ ობიექტზე იყო (Fedchenko, 2023:4).

რუსეთი თავისი აგრესიული ომით ცდილობს საკუთარი საზღვრების გაფართოებას და გავლენის. ის არამარტო ტეროტირიისთვის იბრძვის არამედ უკრაინაში არსებული ძვირფასი და იშვითი მინერალების ხელში ჩასაგდებად, რადგან სწორედაც ის სახელმწიფო იქნება გავლენის ცენტი უახლოეს მომავალში რომლისაც ექნება დიდი მარაგები და რესურსები აღნიშნული მინერალების. თანამედროვე ინდუსტრიას სამხედრო მიმართულებით, დრონების წამოებისათვის, სარაკეტო სისტემების, სატელიტების, კომპიუტერული ტექნოლოგიების, მობილური და ა.შ. აუცილებელია ძვირფასი და იშვითი მინერალები. რომლის მარაგებზე მნიშვნელოვანი კონტროლი მსოფლიოს მასშტაბით სხვადასხვა კონტინენტზე უკვე მოახდინა ჩინეთმა. შესაბამისად რუსეთს აგრესიული პოლიტიკა ამ საკითხსაც მნიშვნელოვნად უკავშირდება ცალკე უკრაინის ტერიტორიაზე არსებულ ურანის საბადოებთან ერთად. ბირთვული ტექნიკური იარაღის გამოყენების საფრთხე რუსეთის მხრიდან სულ უფრო მზარდია იმის ფონზე როდესაც მას ფრონტის ხაზზე მნიშვნელოვანი წარმატებები არ გააჩნია. თუ რუსეთის უფრო მეტად შევიწროება მოხდა ფრონტის ხაზზე და მას მოუწია ოკუპირებულები ტერიტორიების დატოვება ის დიდი ალბათობის მზად არის გამოიყენოს ბირთვული ტექნიკური იარაღი უკრაინული ჯარის და მოსახლეობის წინააღმდეგ

რუსეთ-უკრაინის ომის SWOT ანალიზი

წინამდებარე SWOT ანალიზი მიზნად ისახავს რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად გამოვლენილი ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობებისა და საფრთხეების წარმოჩენას. ანალიზი წარმოადგენს სიტუაციის შეფასებას 2024 წლის მდგომარეობით, როდესაც კონფლიქტი კვლავ გრძელდება და მისი დინამიკა და შედეგები განაგრძობს განვითარებას, რასაც ბირთვული უსაფრთხოების საკითხები ემატება.

1. უკრაინის ძლიერი მხარეები (Strengths)

1. საერთაშორისო მხარდაჭერა და სოლიდარობა:

უკრაინამ მოიპოვა უპრეცედენტო დიპლომატიური, ფინანსური და სამხედრო მხარდაჭერა დასავლეთისა და მსოფლიოს მრავალი ქვეყნისგან. ნატოს წევრი ქვეყნები, განსაკუთრებით აშშ, დიდი ბრიტანეთი და ევროკავშირის სახელმწიფოები, უზრუნველყოფენ უკრაინას თანამედროვე შეიარაღებით, სადაზვერვო ინფორმაციით და ეკონომიკური დახმარებით. ეს მხარდაჭერა გადამწყვეტი აღმოჩნდა უკრაინის წინააღმდეგობის უნარის შენარჩუნებისთვის.

2. ეროვნული ერთობა და მაღალი საბრძოლო სულისკვეთება:

რუსეთის შეჭრის საპასუხოდ, უკრაინელმა ხალხმა გამოავლინა განსაცვიფრებელი ეროვნული ერთობა და წინააღმდეგობის განევის სურვილი. პრეზიდენტ ზელენსკის ლიდერობამ და უკრაინელი ხალხის მედეგობამ განამტკიცა სამოქალაქო საზოგადოება და სამხედრო ძალები. უკრაინელების პატრიოტიზმი და საკუთარი მიწის დაცვის მზაობა მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური უპირატესობაა.

3. სამხედრო გამოცდილება და ადაპტაცია:

2014 წლიდან მოყოლებული დონბასში მიმდინარე კონფლიქტის შედეგად უკრაინელმა სამხედროებმა მიიღეს მნიშვნელოვანი საბრძოლო გამოცდილება. ომის განმავლობაში უკრაინულმა ძალებმა აჩვენეს შთამბეჭდავი უნარი სწრაფად აითვისონ დასავლური შეიარაღება და შეიმუშაონ ინოვაციური ტაქტიკა, მათ შორის დრონების ეფექტური გამოყენების კუთხით. მათი მოქნილობა და შეგუების უნარი მკვეთრად აღემატება რუსეთის უფრო ხისტ სამხედრო სტრუქტურას.

4. სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობა:

უკრაინის ტერიტორიისა და ლანდშაფტის ცოდნა ადგილობრივი ძალებისთვის მნიშვნელოვან უპირატესობას წარმოადგენს. გარდა ამისა, მისი გეოგრაფიული მდებარეობა ევროპის გულში ნიშნავს, რომ ლოჯისტიკური მარშრუტები დასავლური დახმარებისათვის შედარებით მოკლეა, განსაკუთრებით დასავლეთ უკრაინაში.

I. რუსეთის ძლიერი მხარეები (Strengths)

1. რესურსების უპირატესობა:

რუსეთს გააჩნია მნიშვნელოვანი რაოდენობრივი უპირატესობა სამხედრო პერსონალის, ტექნიკისა და ფინანსური რესურსების თვალსაზრისით. მიუხედავად იმისა, რომ მან განიცადა მნიშვნელოვანი დანაკარგები, რუსეთის სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსს აქვს შეიარაღების მასობრივი წარმოების შესაძლებლობა, განსაკუთრებით არტილერიის ჭურვებისა და დრონების მიმართულებით.

2. ენერგეტიკული ბერკეტები:

რუსეთი რჩება ენერგორესურსების, განსაკუთრებით ბუნებრივი აირის, მსხვილ მიმწოდებლად ევროპის ბევრი ქვეყნისთვის. მიუხედავად ევროპის მცდელობისა შეამციროს დამოკიდებულება რუსულ ენერგიაზე, ეს ბერკეტი კვლავ აძლევს მოსკოვს გარკვეულ გავლენას საერთაშორისო არენაზე.

3. ბირთვული შეკავების ფაქტორი:

რუსეთი არის ბირთვული სახელმწიფო, რაც შეზღუდავს დასავლეთის პირდაპირი ჩარევის მასშტაბებს კონფლიქტში. კრემლი პერიოდულად იყენებს ბირთვული ესკალაციის რიტორიკას, როგორც ფსიქოლოგიური ზეწოლის ინსტრუმენტს.

4. საინფორმაციო ომის შესაძლებლობები:

რუსეთმა განავითარა მძლავრი პროპაგანდისტული აპარატი, რომელიც აქტიურად მუშაობს როგორც საკუთარი მოსახლეობის მხარდაჭერის შესანარჩუნებლად, ასევე საერთაშორისო აუდიტორიაზე გავლენის მოსახდენად. რუსული დეზინფორმაციის კამპანიები მიზნად ისახავს დასავლეთში უკრაინისადმი მხარდაჭერის შესუსტებას და კონფლიქტის შესახებ ალტერნატიული ნარატივების შექმნას.

II. უკრაინის სუსტი მხარეები (Weaknesses)

1. რესურსების სიმცირე და დამოკიდებულება დასავლურ დახმარებაზე:

უკრაინა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საერთაშორისო დახმარებაზე როგორც სამხედრო აღჭურვილობის, ასევე ფინანსური რესურსების თვალსაზრისით. ეს დამოკიდებულება ქმნის მოწყვლადობას, განსაკუთრებით თუ დასავლური მხარდაჭერა შემცირდება პოლიტიკური ცვლილებებისა თუ „დახმარების დაღლილობის“ გამო.

2. დემოგრაფიული გამოწვევები და მიგრაცია:

ომის შედეგად მილიონობით უკრაინელი იძულებული გახდა დაეტოვებინა საკუთარი სახლი, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვარგარეთ. ეს მასობრივი გადაადგილება იწვევს სამუშაო ძალის დეფიციტს, დემოგრაფიულ პრობლემებს და სოციალურ-ეკონომიკურ გამოწვევებს.

3. კრიტიკული ინფრასტრუქტურის დაზიანება:

რუსეთის მიერ უკრაინის ენერგეტიკული და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის სისტემატური დაბომბვა იწვევს სერიოზულ პრობლემებს როგორც სამხედრო ოპერაციებისთვის, ასევე სამოქალაქო მოსახლეობისთვის. ენერგომომარაგების შეფერხებები განსაკუთრებით პრობლემურია ზამთრის პერიოდში.

4. კორუფციისა და ინსტიტუციური გამოწვევები:

მიუხედავად მნიშვნელოვანი პროგრესისა, კორუფცია და ინსტიტუციური სისუსტეები ისტორიულად პრობლემას წარმოადგენდა უკრაინაში. ომის პირობებშიც კი, ამ საკითხებმა შეიძლება გავლენა მოახდინოს რესურსების ეფექტურ განაწილებაზე და სამხედრო ოპერაციების ეფექტიანობაზე.

5. საჰაერო სივრცის დაუცველობა – ცის ჩკეტვა:

ომის დაწვებიდან რუსეთი გააჩნია საჰაერო იპირატესობა და დომინირება, რაც ასუსტებს უკრაინის შიარაღებული ძალების შესაძლებლობებს. ანტისაჰაერო სისტემების სიმწირე და კონკრეტულად ბალისტიკური რაკეტების გადამჭერების არ არსებობა მნიშვნელოვანი გამოწვევაა უკრაინისათვის. მაშინ როდესაც საუბარია ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხეზე რაკეტა სანინააღდეგებო სისტემების არსებობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. საფრთხეს წარმოადგენს ასევე რუსული სამხედრო თვითმფრინვები და უპილოტო საფრენი აპარატები, კამიკაძე დრონები.

II. რუსეთის სუსტი მხარეები (Weaknesses)

1. საერთაშორისო იზოლაცია და სანქციები:

რუსეთი დაექვემდებარა უპრეცედენტო ეკონომიკურ სანქციებს და დიპლომატიურ იზოლაციას. ეს სანქციები ზღუდავს მისი ეკონომიკის განვითარებას, განსაკუთრებით მაღალტექნოლოგიურ სექტორებში, და ართულებს სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის ფუნქციონირებას.

2. სამხედრო დანაკარგები და პერსონალის პრობლემები:

რუსეთმა განიცადა მნიშვნელოვანი დანაკარგები როგორც სამხედრო პერსონალის, ასევე ტექნიკის მხრივ. პრობლემებია მორალურ-ფსიქოლოგიური მზადყოფნისა და მოტივაციის კუთხითაც. მობილიზაციამ გამოიწვია სოციალური დაძაბულობა და გააძლიერა ემიგრაცია.

3. ლოჯისტიკური და კომანდირების პრობლემები:

რუსეთის სამხედრო ძალებმა ომის განმავლობაში გამოავლინეს სერიოზული პრობლემები ლოჯისტიკის, კომუნიკაციისა და კოორდინაციის კუთხით. კორუფცია და არაეფექტური მენეჯმენტი ხელს უშლის სამხედრო პოტენციალის სრულ რეალიზებას.

4. ეკონომიკური გამოწვევები:

მიუხედავად იმისა, რომ რუსული ეკონომიკა აჩვენებს მოულოდნელ მდგრადობას სანქციების მიმართ, გრძელვადიან პერსპექტივაში იგი დგას სერიოზული გამოწვევების წინაშე. ეკონომიკის მილიტარიზაცია, იზოლაცია გლობალური ტექნოლოგიური განვითარებისგან და დამოკიდებულება ენერგორესურსების ექსპორტზე ქმნის სტრუქტურულ პრობლემებს.

5. საჰაერო სივრცის დაუცველობა – ცის ჩკეტვა:

რუსეთის გარკვეული უიარატესობის მიუხედავად მასაც მნიშვნელოვანი გამოწვევები გააჩნია საჰაერო სივრცის დაუცველობის მხრივ რადგან უკრაინა უტევს მას ამერიკული, გერმანუ, ფრანგული და სხვა ევროპული სახელმწიფოების წარმოებული სხვადასხვა ტიპის რაკეტებით. რუსეთისთვის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს, ასევე უპილოტო საფრენი აპარატები და დრონები.

III. უკრაინის შესაძლებლობები (Opportunities)

1. ევროატლანტიკური ინტეგრაციის პერსპექტივა:

უკრაინა მიიღო ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსი და გააქტიურდა დიალოგი ნატოში განევრიანების პერსპექტივებზე. ევროკავშირთან და ნატოსთან დაახლოების პროცესი შეიძლება დაჩქარდეს კონფლიქტის შედეგად, რაც მნიშვნელოვანი გრძელვადიანი უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური განვითარების გარანტი იქნება.

2. ეკონომიკური რეკონსტრუქცია და მოდერნიზაცია:

ომის დასრულების შემდეგ, უკრაინას ექნება შესაძლებლობა განახორციელოს მასშტაბური რეკონსტრუქცია საერთაშორისო მხარდაჭერით. ეს პროცესი შეიძლება გახდეს კატალიზატორი ქვეყნის ეკონომიკის მოდერნიზაციისთვის და ახალი, უფრო მდგრადი და ინოვაციური ეკონომიკური მოდელის შექმნისთვის.

3. სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის განვითარება:

უკრაინამ ომის პერიოდში განავითარა მნიშვნელოვანი შესაძლებლობები სამხედრო ტექნოლოგიების, განსაკუთრებით დრონებისა და კიბერ-უსაფრთხოების სფეროში. ამ გამოცდილების კაპიტალიზაცია შეიძლება მოხდეს ძლიერი სამხედრო-სამრეწველო სექტორის ჩამოყალიბებით, რაც ხელს შეუწყობს როგორც ეროვნულ უსაფრთხოებას, ასევე ეკონომიკურ განვითარებას.

4. ნაციონალური იდენტობის განმტკიცება:

ომი გახდა კატალიზატორი უკრაინული ნაციონალური იდენტობის გაძლიერებისთვის და რუსული კულტურული გავლენისგან გათავისუფლებისთვის. ეს პროცესი ხელს უწყობს ერთიანი, დემოკრატიული და ევროპული უკრაინის ფორმირებას.

5. ბირთვული იარაღის შექმნა:

ომის მსვლელობის პროცესში რამდენჯერმე გაესვა ხაზი უკრაინის მხრიდან, რომ თუ მათ არ ექნებათ უსაფრთხოების გარანტიები მათ მოუწევთ ბირთვული იარაღის შექმნაზე მუშაობა, რომლის გამოცდილება და ტექნოლოგიებიც გააჩნიათ, რაც ზრდის აბათობას მათ მიერ ბირთვული იარაღის შექმნაზე მუშაობის დაწყების. უკრაინამ ეს თუ შეძლო დასავლეთის მხარდაჭერით და ჩართულობით მაშინ მას ექნა მნიშვნელოვანი უსაფრთხოების გარანტიები.

III. რუსეთის შესაძლებლობები (Opportunities)

1. გეოპოლიტიკური რეორიენტაცია:

რუსეთი აღრმავებს ურთიერთობებს ისეთ სახელმწიფოებთან, როგორიცაა ჩინეთი, ინდოეთი, ჩრდილოეთ კორეა, ირანი და სხვა ქვეყნები, რომლებიც არ უერთდებიან დასავლურ სანქციებს. ეს ალიანსები როგორც დღეს, ასევე მომავალში შეიძლება გახდეს სანქციების გვერდის ავლის და ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობების განვითარების საშუალება.

2. იმპორტჩანაცვლებისა და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გაძლიერება:

სანქციებმა შეიძლება სტიმული მისცეს რუსეთის ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას და შიდა წარმოების განვითარებას. გარკვეულ სფეროებში, მაგალითად სოფლის მეურნეობაში, რუსეთმა უკვე მიაღწია მნიშვნელოვან პროგრესს იმპორტჩანაცვლების კუთხით.

3. ახალი სავაჭრო და ენერგეტიკული მარშრუტები:

ევროპასთან ურთიერთობების გაუარესების ფონზე, რუსეთი აქტიურად ავითარებს ენერგეტიკულ და სავაჭრო თანამშრომლობას აზიის ქვეყნებთან. ამ მიმართულებით ინფრასტრუქტურის განვითარება გრძელვადიან პერსპექტივაში შეიძლება მნიშვნელოვანი გახდეს.

4. სამხედრო გამოცდილებისა და ტექნოლოგიების განვითარება:

მიუხედავად სირთულეებისა, ომი რუსეთს აძლევს რეალურ საბრძოლო პირობებში სამხედრო აღჭურვილობისა და ტაქტიკის ტესტირების შესაძლებლობას. ეს გამოცდილება შეიძლება გამოყენებულ იქნას სამხედრო რეფორმებისა და ახალი ტექნოლოგიების განვითარებისთვის.

5. ომის ვექტორი სხვა რეგიონში გადამისამართება:

რუსეთი შეუძლია სხვადასხვა რეგიონში და განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთში კონფლიქტის პროვოცირება, სადაც აშშ-ს და დასავლეთის ინტერესებია. შესაბამისად ეს იმას, ნიშნავს, რომ უკრინას ნაწილობრივ მოაკლდება შეიარაღება და დაფინანსება, ასევე სადაზვერვო თუ სხვა სახის მხარდაჭერა. რაც რუსეთს მისცემ შედარებით უპირატესობას საომარი მოქმედებებისას.

IV. უკრაინისათვის მომდინარე საფრთხეები (Threats)

1. კონფლიქტის გაჭიანურება და „დაღლილობის“ ფაქტორი:

ომის გახანგრძლივება იწვევს ადამიანურ, ეკონომიკურ და სოციალურ დანაკარგებს. არსებობს რისკი, რომ დროთა განმავლობაში შემცირდეს საერთაშორისო ყურადღება და მხარდაჭერა უკრაინის მიმართ, განსაკუთრებით თუ სხვა გლობალური კრიზისები წამოიჭრება.

2. ტერიტორიული დანაკარგები და გაყინული კონფლიქტი:

ერთ-ერთი საფრთხეა კონფლიქტის დასრულება ისეთი სცენარით, რომელიც გულისხმობს ტერიტორიების დაკარგვას ან „გაყინულ კონფლიქტს“, რაც შეაფერხებს ქვეყნის მშვიდობიან განვითარებასა და საერთაშორისო ინტეგრაციას.

3. დემოგრაფიული კრიზისი და „ტვინების გადინება“:

ხანგრძლივი ომი და არასტაბილურობა იწვევს მოსახლეობის ემიგრაციას, განსაკუთრებით ახალგაზრდებისა და კვალიფიციური სპეციალისტების. ეს „ტვინების გადინება“ შეიძლება გახდეს მნიშვნელოვანი გამოწვევა ომის შემდგომი აღდგენისა და განვითარებისთვის.

4. სოციალური და პოლიტიკური დესტაბილიზაცია:

ეკონომიკური სირთულეები, ომით გამოწვეული ტრავმა და სოციალური დაძაბულობა ქმნის პოლიტიკური არასტაბილურობის რისკებს. რეკონსტრუქციის პროცესში შეიძლება გაჩნდეს უთანხმოება პრიორიტეტებისა და რესურსების განაწილების შესახებ.

5. ახალი რეგიონული კონფლიქტი:

უკრაინისათვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს ახალი რეგიონული კონფლიქტის გაღვივება რომელშიც ჩართული იქნება აშშ-ს და ევროკავშირის პარტნიორი სახელმწიფო, ეს გამოიწვევს უკრაინისადმი გარკვეული დახმარების შემცირება, რაც დაასუსტებს მის სამხედრო შესაძლებლობებს, ისედაც მწირი სამხედრო რესურსებით პირობებში.

6. ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხე:

ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხე სულ უფრო იზრდება რუსეთის პოლიტიკური ხელმძღვანელობის რიტორიკის შედეგად. ამას ემატება ის ფაქტორი, რომ აღნიშნული იარაღი ბელორუსისა და განთავსებული, რაც ზრის აღნიშნული იარაღის გამოყენების რისკებს. ასევე, თუ მოხდა რუსული შეიარაღებული ძალების შევიწროება და მათ მოუწიათ დაკავებული ტერიტორიების დატოვება იზრდება ალბათობა ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენების რადგან რუსეთი ამ ომიდან დამარცხებული არ გამოვა, რაც მის საერთაშორისო როლს და პრესტიჟს შელახავს.

IV. რუსეთისათვის მომდინარე საფრთხეები (Threats)

1. გრძელვადიანი ეკონომიკური და ტექნოლოგიური ჩამორჩენა:

სანქციები და საერთაშორისო იზოლაცია დროთა განმავლობაში იწვევს ტექნოლოგიურ ჩამორჩენას გლობალურ ეკონომიკაში. განსაკუთრებით პრობლემურია მაღალტექნოლოგიური სექტორების განვითარება დასავლურ ტექნოლოგიებზე შეზღუდული წვდომის პირობებში.

2. პოლიტიკური არასტაბილურობა და სოციალური დაძაბულობა:

ომის გაჭიანურებამ, ეკონომიკურმა პრობლემებმა და ადამიანური დანაკარგების ზრდამ შეიძლება გამოიწვიოს შიდა უკმაყოფილება და პოლიტიკური არასტაბილურობა. ავტორიტარული კონტროლის გაძლიერება მოკლევადიან პერსპექტივაში ეფექტურია, მაგრამ გრძელვადიან პერიოდში შეიძლება გაზარდოს დაძაბულობა.

3. გეოპოლიტიკური პოზიციების შესუსტება:

რუსეთის მიერ უკრაინაში ომის წამოწყებამ გამოიწვია ნატოს გაძლიერება და კონსოლიდაცია. ფინეთისა და შვედეთის გაწევრიანება ალიანსში ცვლის სტრატეგიულ ბალანსს რუსეთის საზღვრებთან. რუსეთის გავლენა პოსტსაბჭოთა სივრცეშიც შემცირდა, განსაკუთრებით სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში.

4. ჩინეთზე დამოკიდებულების ზრდა:

დასავლეთთან ურთიერთობების გაუარესების ფონზე, რუსეთი სულ უფრო დამოკიდებული ხდება ჩინეთზე ეკონომიკური და პოლიტიკური მხარდაჭერის თვალსაზრისით. ეს ასიმეტრიული ურთიერთობა დროთა განმავლობაში შეიძლება გახდეს პრობლემური რუსეთის სუვერენიტეტისთვის.

5. სტრატეგიული ობიექტების დაზიანება:

უკრაინის მხრიდან გააქტიურებული შეტევების ფონზე და დასავლეთის მხრიდან მოსალოდნელი შორი რადიუსის რაკეტების გამოყენების ნებართვის მიცემა პირდაპირ საფრთხე უქმნის რუსეთს სტრატეგიული ობიექტების დაცვის მხრივ. რასაც ემატება უკრაინის მხრიდან უპილოტო დრონების გამოყენება რომელთა მოქმედების რადიუსს ნელნელა ზრდის უკრაინა. ამავე დროს უკრაინის მიერ საკუთარი წარმოების შორს მოქმედი სარაკეტო სისტემების წარმოება მნიშვნელოვანი გამოწვევაა რუსეთისთვის.

6. რუსეთის მხრიდან ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენება:

თუ რუსეთმა გამოიყენა ტაქტიკური ბირთვული იარაღი საომარი მოქმედებებისას უკრაინის წინააღმდეგ, მაშინ ამას მოჰყვება საერთაშორისო სანქციების გაზრდა, იზოლაციონიზმის პოლიტიკის გატარება და დასავლეთის მხრიდან უფრო აგრესიული პოლიტიკის წარმოება. მოხდება უკრაინისათვის მეტი შემტევი შეიარაღების გადაცემა. ასევე, შორი რადიუსის სარაკეტო სისტემების მიწოდება და გამოყენების ნებართვის მიცემა. ეს ავტომატურად გამოიწვევს ნავთობზე ფასების დაწევას დასავლეთის ზენოლის შედეგად, რაც რუსეთის ეკონომიკას და სამხედრო მრეწველობას პირდაპირ არტყამს.

მოკლე შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთ-უკრაინის ომი წარმოადგენს კომპლექსურ კონფლიქტს მრავალი ცვლადით, რომელიც გავლენას ახდენს როგორც უშუალოდ ჩართულ მხარეებზე, ასევე მთელ საერთაშორისო სისტემაზე. SWOT ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ორივე მხარეს აქვს როგორც მნიშვნელოვანი ძლიერი მხარეები, ასევე სერიოზული გამოწვევები. შესაბამისად კონფლიქტის დინამიკაზეა დამოკიდებული თუ მას დამატებით როგორი გავლენა ექნება რეგიონულ და გლობალურ უსაფრთხოებაზე. საომარ მოქმედებებში ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებამ საომარი მოქმედების პროგრნოზირება კიდევ უფრო გაართულა, რადგან ამ შემთხვევაში სტრატეგიული ინიციატივა ხშირად ცვალებადია.

უკრაინის მთავარი ძალა მის უპრეცედენტო საერთაშორისო მხარდაჭერასა და ეროვნულ ერთობაში მდგომარეობს, ხოლო რუსეთი ეყრდნობა თავის მატერიალურ რესურსებსა და ენერგეტიკულ ბერკეტებს, ასევე ახდენს მისი სტრატეგიული პარტნიორების მხარდაჭერის მობილიზებას. ამა-

ვდროულად, ორივე მხარე დგას მნიშვნელოვანი რისკების წინაშე, რომლებიც უკავშირდება კონფლიქტის გახანგრძლივებას, ეკონომიკურ პრობლემებს და სოციალურ დესტაბილიზაციას.

დასკვნა

რუსეთი-უკრაინის ომის შედეგად რამდენიმე უსაფრთხოების გაზომილება გამოიკვეთა გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური მიმართულებით. მათგან შეგვიძლია გამოვყოთ რამდენიმე ფაქტორი: ბირთვული უსაფრთხოების საკითხი, სასურსათო უსაფრთხოების საკითხი, კიბერუსაფრთხოების საკითხი, ჰიბრიდული და საინფორმაციო უსაფრთხოების ფორმატში რომელიც კიდევ უფრო გაიზარდა, გეოპოლიტიკური გავლენის ცენტრებისათვის ბრძოლის მიმართულებით, უკრაინის ძვირფასი და იშვიათი მინერალების საკითხი, როგორც რესურსებისათვის ბრძოლის ვექტორი. გეოპოლიტიკური დომინირებისათვის წარმოებული ომი რუსეთის მხრიდან იმ შედეგებით არ წარიმართა, როგორც კრემლის ხელმძღვანელობა გეგმავდა. შესაბამისად მათ მოუწიათ უფრო მეტი დანაკარგების გაღება ფინანსური, სამხედრო თუ ადამიანური თვითსაზრისით, რაც მათთვის ძალიან პოლიტიკური კუთხით საკმაოდ დიდი დარტყმა აღმოჩნდა რადგან ისინი არ მოელოდნენ, რომ ომი ოთხ წელზე მეტ ხანს გაგრძელდებოდა. ამ ომმა რუსეთის გამოფიტვა გამოიწვია თუმცა არა ბოლომდე, რაც მას აიძულებდა ომის წარმოებაზე უარის თქმას. რუსეთთან ერთად აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ომის შედეგად უკრაინაც და მისი ჯარიც გამოიფიტა თუმცა აქაც არა ბოლომდე, სწორედაც უკრაინელი ხალხის და დასავლეთის მხარდაჭერის დამსახურებით. სწორედაც ყურადღება უნდა განმახვილდეს იმ ფაქტორზეც რომელზეც ანალიტიკოსების, სამხედრო ექსპერტების, დარგის სპეციალისტების თუ რიგი ადამიანებისგან დაისმის კითხვა თუ რატომ არ აძლევს დასავლეთი უკრაინას შორი რადიუსის სარაკეტო სისტემებს და უფრო მძლავრ სარაკეტო შეიარაღებას. რაზეც სწორედაც მიუთითებს ბირთვული უსაფრთხოების საკითხი რადგან, რუსეთის პრეზიდენტი და მისი პოლიტიკური ისტებლიშმენტი ხშირად უსვამენ ხაზს, რომ რუსეთი თუ მას ეს დასჭირდა მზად არის გამოიყენოს ბირთვული იარაღი უკრაინის წინააღმდეგ. მათ ასევე აღიშნეს, რომ თუ მოხდება რუსეთის ქალაქების და სტრატეგიული ობიექტების დასავლური და ამერიკული იარაღით დაბომბვა, რომელიც მძლავრი აფეთქების მუხტის მატარებელი იქნება და შორი რადიუსის მფრენი, მათ მოუწევთ საკმაოდ ხისტი ზომების მიღება ბირთვული იარაღის გამოყენებით.

სწორედ აღიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მოახდინა რუსეთმა ბელორუსში ტაქტიკური ბირთვული იარაღის განთავსება, რაც პირდაპირ პოლიტიკური ნაბიჯი იყო. ამავე დროს ამ ნაბიჯით რუსეთმა ბელორუსს მისცა გარკვეული უსაფრთხოების გარანტიები, რასაც მისი ლიდერი ომის დაწყებიდან მოყოლებული ითხოვდა რადგან ხაზს უსვამდა ნატო-სგან მომდინარე საფრთხეებზე ბელორუსის წინააღმდეგ და რომ ის დაუცველი იყო თუ მოხდებოდა სამხედრო ესკალაცია. რუსეთის მხრიდან ტაქტიკური ბირთვული იარაღის გამოყენების საფრთხე კვლავ არსებობს, რადგან მისი აფეთქების შედეგად მოხდენა უკრაინის მცირე ტერიტორიის განადგურება, ეს შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი სამხედრო ობიექტები, მცირე ზომის დასახლებები, სტრატეგიული დანიშნულების ობიექტები და ა.შ. რაც ერთის მხრივ არ გამოიწვევს დიდი რაოდენობით რადიაციის გამოფრქვევას რომელიც მნიშვნელოვან ზიანს მიაყენებს ნატო-ს სახელმწიფოების მოსახლეობას თუ ევროკავშირის. რადგან საომარი მოქმედებები მიმდინარეობს უკრაინის აღმოსავლეთ ნაწილში და რუსეთი არ გამოიყენებს მას წესით დასავლეთ უკრაინაში, მათ შორის ნაკლებად სავარაუდოა რუსეთმა ის კიევის დასაბომბად გამოიყენოს. რადგან ამაზე დასავლეთის და აშშ-ს რეაქცია საკმაოდ ხისტი იქნება, რაც რუსეთისთვის საკმაოდ მძიმე დასასრულს ნიშნავს, რადგან ის იმ მხარდაჭერასაც დაკარგავს რომელიც გააჩნია გარკვეული სახელმწიფოების მხრიდან. რასაც თუ ნებით არ იზამენ რუსეთის მომხრე რიგი სახელმწიფოები დასავლეთი და აშშ-ბი აიძულებენ დიპლომატიური გზით, სანქციების დანერგვით თუ საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან მათი გარიცხვით და ა.შ. ეს იქნება ომის უმძიმესი დანაშაული იმ ყველაფრის მიუხედავად, რასაც რუსეთი ჩადის უკრაინის წინააღმდეგ. რუსეთი ღიად მოქმედებს და არ ერიდება ომის დანაშაულის ჩადენას რომლის ნათელი მაგალითია ბუჩა და სხვა ქალაქები თუ დასახლებები. სწორედ აქედან გამომდინარე მისი ლიდერები ღიად აცხადებენ, რომ მზად არიან ბირთვული იარაღის გამოყენებისათვის, რაც რეგიონული და გლობალური უსაფრთხოების განზომილებას საკმაოდ რთული გამოწვევის წინაშე აყენებს. შესა-

ბამისად უნდა გაიზარდოს რუსეთზე ზეწოლა არამარტო დასავლეთის და აშშ-ს მხრიდან არამედ მსოფლიოს დანარჩენი გეოპოლიტიკური გავლენის ცენტრების მხრიდან რათა რუსეთმა არ გამოიყენოს თავისი ბირთვული ტაქტიკური შეიარაღება, რომლის გამოყენება უფრო მეტად სავარაუდოა ვიდრე მისი ბირთვული არსენალის სხვა ბევრად მძლავრი შეიარაღების. ცივლიზებულმა სამყარომ, არ უნდა დაუშვას რუსეთის მხრიდან ბირთვული იარაღის გამოყენება ყველა პოლიტიკური და საერთაშორისო მექანიზმის გამოყენებით.

ბიბლიოგრაფია:

- ლიკლიკაძე, კ., 2024. „პუტინის მორიგი ბირთვული მუქარა – რა წერია განახლებულ დოქტრინაში?“, რადიო თავისუფლება, თბილისი. <https://www.radiotavisupleba.ge>
- Bell, M. S., 2024. „The Russia-Ukraine War and Nuclear Weapons: Evaluating Familiar Insights“, Journal for Peace and Nuclear Disarmament, Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/25751654.2024.2425379Nd1e275>
- Benedek, K. J., 2024. „The security and military context of the Russia–Ukraine war“, Hungarian Journal of Legal Studies. Volume/Issue: Volume 64: Issue 4
- Budjeryn, M. 2024. „Russia’s Invasion of Ukraine and Its Impact on the Global Nuclear Order.“ Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School. <https://www.belfercenter.org/publication/russias-invasion-ukraine-and-its-impact-global-nuclear-order>
- Greminger, Th., and Vsetner, T., 2022. „The Russia-Ukraine War’s Implications for Global Security: A First Multi-issue Analysis“, The Geneva Centre for Security Policy (GCSP). ISBN: 978-2-88947-401-1.
- Liang, C. S., 2025. „Emerging Threats: Will the Use of New Technologies in the Russian-Ukraine War Transform the Capabilities of Terrorists?“, Published by Centre of Excellence Defence Against Terrorism (COE-DAT), Ankara. <https://www.tmmm.tsk.tr/publication/researches/20-UKR-RUSwarEffectsCT.pdf>
- Miller, N., 2024. „The Future of Nuclear Proliferation after the War in Ukraine“, Proliferation Papers, No. 67, Ifri. SECURITY STUDIES CENTER.
- Mills, C., 2024. „Russia’s use of nuclear threats during the Ukraine conflict“, House of Commons Library. Research Briefing Number 9825
- Fedchenko, V., 2023. Nuclear Security During Armed Conflict: Lessons From Ukraine“, Stockholm International Peace Research Institute SIPRI.
- New Russian doctrine increases possible nuclear weapons use scenarios, 2024. The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). <https://www.icanw.org/new-russian-doctrine-increases-possible-nuclear-weapons-use-scenarios>